

שיפורי ושמתייה. אתא לקמיה כמה זמנין, אמר ליה: קבלן. לא הוה קא משגח ביה. יום חד הוה קא קרי קריאת שמע, אתא לקמיה, סבר לקבוליה, אחוי ליה (ר' יהושע בן פרחיה. רש"י) בידיה (דלקבלוהי). הוא סבר מידחא דחיליה, אול זקיף לבינתא והשתחוה לה. אמר ליה: הדר בך. אמר ליה (בכ"י: ישו): כך מקובלני ממך, כל החוטא ומחטיא את הרבים, אין מספיקים בידו לעשות תשובה. ואמר מר: ישו (בכ"י: הנוצרי) כישף והדיח את ישראל. תניא, אמר ר' שמעון בן אליעזר...!

'אמר רבי שמעון בן אלעזר: יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת' — 'בוהר: הימין מקרב, וכשהוא דוחה — בשמאל. וגם בעת הדחיה בשמאלא נמצא קירוב בימינא. דהנה הימין היא העיקרית והשמאלא — יד כהה בחלישות. וזהו כי חפץ חסד הוא, ובוה הקירוב הוא בימינא העיקרית, שזאת החפץ והרצון. ובהריחוק ח"ו שהוא היפוך החפץ והרצון ד'כי לא אחפוץ...'. — אז בשמאלא שהוא בחלישות, שהוא נגד החפץ והרצון. ואז גם כן הימין לא יוכל להתאפק ועושה חפצו בהקירוב. וזהו הסוד דיצר תינוק ואשה השמאל דוחתו והימין מקרבו' (אמרות טהורות לרה"ק רש"ש מאמשינוב, ח"ג עמ' נו).

'דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין... אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא... אבל עומדין בדין' — אנשי דור המבול אין עומדין בדין לקבל עונשם אלא דיין בעונש שקיבלו בעולם הזה, ששטפם המבול. ואולם אנשי סדום הרבו להרשיע יותר מדור המבול כמו שנאמר וחסאתם כי כבדה מאד וראויים להענש גם בעולם הזה וגם לעולם הבא (יד רמה).

*

'ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו' — הנה היו"ד של שרי לא היתה לה ניקוד, ומהיכן נתהווה ניקוד ביהושע? אלא לכך נקרא יהושע 'בן נון' בחזיריק ולא בסגול כבשאר מקומות, כי שתי נקודות מהמלה בן נלקחו ל-'י' שבשמו... (אגרא דכלה — שלח, בשם החוזה מלובלין).

דף קח

'דור המדבר — אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין...'. — אף על פי שאמרו (בירושלמי ע"ז פ"א) שהוא דור החביב מכל הדורות — ע' באור הענין בסוף ספר לקוטי מאמרים לר' צדוק הכהן מלובלין. וע"ע בהקדמת שו"ת עונג יום טוב אות כ, בבאור מחלוקת התנאים.

'אמר ר' יוחנן: שלשה נשתירו מהם, בלועה דגדר וחמי טבריא ועיניא רבתי דבירם' — אף על פי שר' יוחנן עצמו אמר (בזבחים ק"ג). שלא ירד מבול בארץ ישראל, היינו דוקא מבול מן השמים, כדכתיב לא גשמה ביום זעם, אבל נבקעו בה המעינות מלמטה. ויש סמך גדול לדבר מדברי התוס' בזבחים (שם). הגהות הגר"מ מאוזן שליט"א על ספר כסא רחמים).

וע' בספר הפרשיות נח, עמ' קכח. אך לכאור' פשטות הסוגיא בזבחים שם מורה שלא היה שם מבול, אלא מהבלא מתו ולא נטבעו בטיט והבאים אחריהם קברום. וי"ל שמעינות מועטים היו שם בלבד.

'בא וראה כמה גדול כחה של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל' — והדין נותן שיהא עוון גזל מחתים עליהם גזר דינם לכליה ולאבדון — שכן מדת הקב"ה שאינו פוגע בנפשות תחילה, אלא אדם כי יחטא מענישו בממונו, ואם אינו חוזר בו פוגע בנפש החוטא; וכאן התחיל בנפשות מאחר שממונם לא שלהם היה. גזלן כשאתה נוטל ממנו מה שבידו, אין זה עונש עבורו כי לא עמל עליו. ועוד שהוא יוצא אחר כך וגוזל וחומס לאחרים כדי למלא חסרונו והפסדו, נמצא שהעונש שיצא — על הנגזל יצא. לפיכך הגזל גרם להם שגזר דינם יחתם עליהם להריגה ולכליה מיד (מלא העומר. מובא בספר הפרשיות נח עמ' קד).

'אף על נח נחתך גזר דין' — שהעולם נידון על פי רובו (יד רמה).

'אמר ר' יוחנן: בדרתיו ולא בדורות אחרים. וריש לקיש אמר בדרתיו — כל שכן בדורות אחרים...' — גם הדורשים אותו לגנאי, מודים שאילו היה בדור אברהם, היה עולה בצדקו יותר, רק זו הצדקות כפי שהיתה אצלו בדורו, אינה נחשבת בדור של אברהם, אבל נח בעצמו היה נחשב כיון שעל ידי אברהם גם הוא היה מתעלה.

ומאידך, אף הדורשים לשבח מודים שאילו היה בדור אברהם, מכל מקום היה אברהם עולה עליו. אין חכמים אלה חולקים אפוא זה על זה אלא ללמדנו באים שלכל צדיק מזומנת לו שעתו שלו, שבאותו דור הרי הוא בלבד צדיק הדור והכל חייבים בכבודו, ולא מדדוהו במדה של דורות אחרים, לא כדי לגדלו ולנשאו על צדיקים בני דור אחר, ולא כדי למעט ערכו לגבי אחרים (מספר הפרשיות). בדומה לזה יש בספר 'טעמא דקרא' (להגר"ח קניבסקי שליט"א) בשם החזו"א, שלא נחלקו אלא בדרש 'בדורותיו', אך לכו"ע נח כמות שהוא לא היה נחשב בדור אברהם, אבל ודאי היה מתעלה יותר ממה שהיה בדורו.

'ולא דגים שבים' — לפי שלא קלקלו, ככתוב כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ (מפרשים). וצריך לומר שלא היו המים רותחים בימים כי אם ביבשת (מהרש"א זבחים ק"ג).

(ע"ב) 'לא נפנה דרך כרמים' — לפרש"י ההליכה בכרמים משל לדרכים מקולקלות. והרמ"ה מפרש להפך [שלפרש"י היה לו לומר 'לא נפנה מדרך כרמים']; אמרו, מאחר ויש דבר המעכב את המבול מלבוא לא נפנה דרך טובה שיש בה מועיל, כדרך זו של כרמים שאדם הולך בה ונהנה ואוכל מענבים שבכרמים (וכן פרש מהר"ל בחדושי אגדות).

ובירושלמי דרשוהו כמשל שלא היתה בעילתם לשם בנים, והיו באים על נשותיהן שלא כדרך כל הארץ. [ובמדרש (ב"ר ל, ב) מובא שלא היתה כוונתם אלא למטעת כרמים. ויש שאין גורסים שם 'אלא' ופירושו שלא נתכונו לישבו של עולם למטעת כרמים — כלומר להוליד בנים, וכהירושלמי. וע' מרגליות הים].

'יש לנו דבר אחד (כצ"ל. גקה"י) ועליתה שמה... יש לנו דבר ועקב שמו...' — יש מפרשים מין ספוג ששואב את המים (מובא במרגליות הים).

לשבעת הימים בגימטריא: לימי אבל מתושלח (בעל הטורים נח ז, י)

דבר אחר: לשבעת הימים — שהטעימם מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מהן' —

'לפעמים נפתח לאדם מדרגות, ואם הוא רק לפי שעה ואחר כך נעלם ממנו והוא חוזר לסורו להיות משוקע בתאוות, יש לו להתבונן ולדאוג פן הוא ח"ו על דרך שאמרו בפרק 'חלק' בדור המבול שהטעימן הקב"ה מעין העולם הבא. והרי אמרו בפרק היה קורא (ברכות יז.) שהעולם הבא אין בו שום הנאה וחמדה מענייני תאוות העולם הזה, רק נהנין מזיו השכינה, ואחרי פתיחת אור כזה הרי לא היו עוד בני מבול, רק על כרחך שנפתח להם לשעה ונעלם, והוא אחד עם הדבר-אחר דשם, דקאמר שקבע להם הקב"ה זמן גדול ואחר כך זמן קטן, שזה היה זמן אולי ישובו עי"ז שפתח להם הש"י אור כזה, שהוא גם כן העדר היצר הרע. ואחר כך העלימו כרגע וחזרו לתאוותם.

ואידך לישנא שהם ימי אבלו דמתושלח — והיינו דמיתת צדיקים מכפרת כשעיר המשתלח (יזמא מב.), וקיימא לן (שבועות ג.) דגם בשעיר צריך תשובה, רק החילוק, בזה הש"י פותח הפתח לתשובה ומאיר אורו באתערותא דלעילא קודם וכנזכר לעיל, ולכך באותם ימי אבלו היה כן אתערותא דלעילא מקודם אחר זמן גדול שהיה קודם להיות שובו אלי ואשובה אליכם באתערותא דלתתא' (צדקת הצדיק צב).

'תשובה ניצחת השיבו עורב לנח...' — וללמדנו בא שמגלגלים זכות על ידי מי שראוי לכך, ושליות של דבר טוב ומועיל אינה נעשית על ידי מי שאינו הגון וראוי (חפץ חיים על התורה — נח תז.) על משמעות 'תשובה ניצחת' — ראה לעיל קה.

'שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו... כלב נקשר... חם לקה בעורו' — הכלב, על שלא נמנע מתשמיש כשהעולם כולו היה שרוי בצער, וזאת משום קי שורו הגמור לעונג הגופני ולתאוות נפשו — מדה כנגד מדה הרי הוא נקשר ואסור. [וענין זה נרמז גם במה שאמרו (בעירובין יט.) גבי בועל ארמית 'קשורה בו ככלב'] [עפ"י ליקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 225. ויש מפרשים: נקשר בעת תשמיש — רמ"ה. וע' מרגליות (הים). וחם שלקה בעורו, שכוש בכורו הושחר. 'ונראה לי שמתשמיש המטה ששימש בתיבה נולד לו' (רמ"ה).

'למשפחותם ולא הם' — כלומר, שמשפחותם יצאו ללא כל פגע וחסרון, אבל הם עצמם לא יצאו בריאים כשהיו, לפי שצער גדול היה להם בתיבה, כפי שממשיך לבאר (רמ"ה).

'אמר ליה אליעזר לשם רבא: כתיב למשפחתיהם יצאו מן התבה אתון היכן הויתון?' — אף על פי שעדיין לא ניתנה תורה עד משה רבינו — מקובל היה בידם שכך היה. או אפשר שכל התורה היתה כתובה אצל אברהם אלא שלא נצטוו בה עד שבא משה (יד רמה).

'מכאן ואילך הוה גביל ליה חיזרא כי מתלע אכלה' — היה לש לה מיני עשבים, ולכשהתלעו אכלה התולעים.

'...אמר ליה: חזיתך דהות טרידא, אמינא לא אצערך. אמר ליה: יהא רעוא דלא תמות' — אין הפירוש כי מברכתו של נח היה דבר זה — כי אין חידוש במעשה בראשית, אבל מפרש הטעם מפני מה מיוחד עוף זה שמרבה ימים, וכדכתיב וכחול ארבה ימים — ואמר כי נמצא בו איזה דברים בסגולה, כמו שמבואר לפני זה, כי נמצא באיזה בעלי חיים קצת דברים בסגולה. ונמצא בעוף זה ההכנעה והשפלות, ואמרו (לעיל צב.): הוי קביל וקיים, כי מי שהוא שפל — אין לו מתנגדים, רק הכל אוהבים אותו ומברכים אותו, והפך זה שנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.

וזה שאמר כי לעוף זה ששמו 'חול' יש כח השפלה, כי בעל-חיים בטבע הוא רץ אחר מזונותיו, ולא היה העוף הזה רץ מפני שפלותו אשר בו בסגולה, ולא היה רוצה להטריח האדם אשר הוא תחתיו. ודבר זה לו בסגולה, ולפיכך מברכין אותו ואין מתנגד אליו. ומפני זה יש בו חיות, כי כל אשר נמצא בו מדה זאת, דהיינו שפלות — ראוי לקיום, כמו שאמרו הוי קבל וקיים. וזה מפני שאין לו מתנגד, ואין מיתה והפסד בעולם רק מצד שיש לו מתנגד, יהיה המתנגד מה שהוא, אבל מי שיש לו ההשפלה הוא פשוט ואין לו מתנגד לכך הוא קיים. והבן זה מאד' (חדושי אגדות מהר"ל).

דף קט

'מחכו עלה במערבא, אם כן ליבנו אחד בטורא (אלא — כן גרס הרמ"ה) אמר רבי ירמיה בר אלעזר: נחלקו לג' כיתות, אחת אומרת נעלה ונשב שם, ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה' — כלומר לא נתכוונו לרקיע כלל, שאם כן היה להם לבנות בהר ולא בבקעה, אלא רצו לדור במקום גבוה מפני שלשה דברים: לישב במקום גבוה שאין נוה להכבש; לעשות מלחמה ממקום גבוה; לעבוד עבודת כוכבים — שכן דרך עובדיה לברור להם מקום גבוה (רמ"ה. וע' קסא רחמים).

'נעשו קופים ורוחות ושידים ולילין' — ע' באור הענין בפרטות, בקונטרס שיחת שדים לר"צ הכהן (נדפס בסוף ספר שיחת מלאכי השרת עמ' 86).
עוד בענין בריאת הקופים — ע' בפירוש מלאכת שלמה (כלאים ה,ו); שבט מוסר (מו); ובמה שהעיר בספר מגדים חדשים ברכות נה:

'בבל ובורסיף סימן רע לתורה' — כנראה הכוונה לעיר שהיתה נקראת בבל ולא למדינה כולה ששם דרו רז"ל וודאי היתה מקום תורה (ע' מרגליות הים).

'עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם בקיר נטוי גדר הדחוייה — מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלין את ממונו' — הכוונה בפשטות שהורגים אותו בערמה בשביל ממון. [כן משמע מהמקרא שהביא — 'תרצחו כולכם... וכ"מ מרש"י וכ"פ מהר"ל]. ואולם מדברי מהרש"א משמע שמפרש שגורמים לו בערמה להפיל את הקיר ואחר כך 'נוטלים את ממונו' — של הקיר. כלומר, לא רצו לגזול להדיא אלא רצו לעגן את העיוותים באיזה 'סעיף' בחוק. וכן להלן מבואר שחקקו חוקים שאינם של צדק, כדי לנצלם לרעה ולחייב ממון במסגרת החוק.

וכן באנשי דור המבול אמרו (ירושלמי ב"מ ד,ב) שחמסו פחות פחות משהו פרוטה — דבר שאינו יוצא בדיונים. כלומר, ביצעו את החמס במסגרת הדין וחיפו את עולתם באצטלא של חוק ומשפט. [לפי זה מבואר נוסח הקללה 'מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שבים — הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו' — שגם זה הנושא ונותן בדברים ואינו עומד בדיבורו, מנצל לרעה את הדין המשפטי ומעוול 'ברשות הדין' עפ"י ממורה נועם].

דפים קז – קט

ריח. האם יש חלק לעולם-הבא לדור המבול, לדור הפלגה, לאנשי סדום, למרגלים, לדור המדבר ולעדת קרח?
 דור המבול אין להם חלק לעולם הבא. ונחלקו התנאים [עפ"י דרשת הכתובים] אם נידונים לגיהנם אם לאו – כי כבר קבלו ענשם בעולם הזה.
 דור הפלגה ואנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא.
 דור המדבר ועדת קרח – מחלוקת רבי עקיבא ורבי אליעזר האם יש להם חלק לעוה"ב אם לאו.
 יש מי שכתב שקרח עצמו ודאי בן עולם הבא הוא, ורק עדתו היו רשעים גמורים שאין להם חלק לעוה"ב (עפ"י פרי צדיק קרח).
 מרגלים – לפי גרסת הירושלמי, אינם מנויים במשנה בכלל אלו שאין להם חלק.

דף קי

ריט. א. מה עלה באחריתו של קרח ושל בניו?
 ב. עשרת השבטים – האם עתידים לשוב לגבולם? האם יש להם חלק לעוה"ב?
 ג. קטני בני רשעי ישראל – האם יש להם חלק לעוה"ב?
 ד. קטני בני רשעי עכו"ם – האם יש להם חלק לעוה"ב?
 ה. קטן, מאימתי בא לעולם הבא?
 א. לדברי רבי יוחנן, קרח אינו לא מן הבלועים ולא מן השרופים אלא במגפה מת. במתניתא תנא: מן הבלועים ומן השרופים היה, שנשרפה נשמתו וגופו קיים ואח"כ נתגלגל ונבלע.
 בני קרח לא מתו, ככתוב – אלא מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה.
 ב. עשרת השבטים, רבי עקיבא אמר אינם עתידים לחזור רק ירמיה החזיר מקצתם (רש"י). וכן אמר רבי עקיבא שאין להם חלק לעוה"ב. רבי שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום רבי שמעון: אם חוזרים בתשובה – חוזרים. רבי אומר: באים הם לעוה"ב. וכן דעת רבי אליעזר במשנה שזרעם אחריהם חוזרים. [ולפי דורשי רשומות (הנוכחים למעלה) – כולם יש להם].
 ג. לדברי רבן גמליאל, קטני בני רשעי ישראל – אין להם חלק, שאבותם הוכרתו ב'שורש וענף'. ולדברי רבי עקיבא – יש להם.
 ד. קטני בני רשעי עכו"ם, לדברי הכל אין להם חלק לעוה"ב.
 ה. קטן, מאימתי בא לעולם הבא; רבי חייא ורבי שמעון ברבי – אחד אמר משעה שסיפר ואחד אמר משעה שנולד. רבינא אמר: משעה שנזרע (=שנקלט הזרע, ואפילו נפל ממעי אמו. והלכתא כרבינא דבתרא הוא. ע' שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קלח). רב נחמן בר יצחק אמר: משעה שנימול. תנא משום ר' מאיר: משעה שיאמר 'אמן'.